

מצוה סו - מצות הלוואה לעני

המקור בתורה שמות פר' כ"ב פסוק כד:

אם-כסף תלוּה את-עמי, את-העני עמך־

הצדקת המצוה – חובה להלוות כסף לעני בהתאם לצרכיו

להלוות לעני, כהשגת היד כפי מה שצריך לו, למען הרחיב לו ולהקל מעליו אנחתו.

הלוואה צוּרַת יותר מנתינת צדקה

זאת המצוה של הלוואה היא יותר חזקה ומחוייבת ממצות נתינת הצדקה, שמי שנתגלה ונודע דחקו בין בני אדם וגילה פניו לשאול מהן אין דחקו ואפילתו כמי שעדיין לא בא לאותה בושא וירא מהכנס בה, ואם יהיה לו מעט סעד של הלוואה, במה שירווח מעט אולי לא יצטרך לבא לשאלה לעולם, וכשירחמנו הא-ל בריוח ישלם נשיו ויחיה בנותר.

מטרת ההלוואה – להימנע מהצורך בצדקה

ועל כן הזהירנו תורתנו השלימה על זה לסעוד המך בהלוואה טרם יצטרך לבוא אל השאלה, שנאמר [שמות כ"ב, כ"ד], אם כסף תלוּה את עמי, ואמרו זכרונם לברכה במכילתא [כאן] כל אם ואם שבתורה רשות חוץ משלשה שהם חובה,¹ זה אחד מהם, ויכריחו הדבר (הוכיחו הדבר) מדכתיב במקום אחר בתורה דרך צוואה והעבט תעביטנו [דברים ט"ו, ח.].

¹ המילה "אם" מתפרשת כאפשרות אבל בשלוש מקומות למרות שכתוב "אם" הכוונה היא חובה. שני המקרים הנוספים: "ואם תקריב מנחת ביכורים" - חובה להביא מנחת ביכורים. "ואם מזבח אבנים תעשה לי" - חובה לבנות מזבח

טעם המצוה – להרטיף את בני האדם באידת החסד ומתוך כך יאמרו עמהם הקב"ה, חסד.

שורש המצוה, שרצה הא-ל להיות ברואיו מלומדים ומורגלים במדת החסד והרחמים, כי היא מדה משובחת, ומתוך הכשר גופם במדות הטובות יהיו ראויים לקבלת הטובה, כמו שאמרנו שחלות הטוב וברכה לעולם על הטוב לא בהפכו, ובהיטיב השם יתברך לטובים יושלם חפצו שחפץ להיטיב לעולם.

הוכחה לטעם המצוה – הקב"ה יכול לדאוג לעניי ללא התערבות בני האדם

ואם לאו מצד שורש זה הלא הוא ברוך הוא יספיק לעניי די מחסורו זולתנו, אלא שהיה מחסדו ברוך הוא שנעשינו שלוחים לו לזכותנו.

טעם נוסף – לפיכך את העניי באלף חטאיו²

ועוד טעם אחר בדבר, שרצה הא-ל ברוך הוא לפרנס העניי על ידי בני אדם מגודל חטאו, כדי שיוכח במכאוב בשני פנים, בקבלת הבושת מאשר כגילו ובצמצום מזונו. וכענין זה שאמרנו כדי לזכותנו השיב חכם מחכמינו למין אחד ששאלו, אם א-להים אוהב עניים. שהרי ציוה עליהם, למה אינו מפרנסן, וכו', כמו שבא במסכת בבא בתרא דף י' ע"א³

אדם שיש לו ואינו מלל – מאוס כעובד עבודה זרה

דיני המצוה, כגון איזה עניי קודם במצוה זו, והאזהרות הרבה שהזהירונו זכרונם לברכה עליה, שאמרו [כתובות דף ס"ח ע"א] שהאדם מרוחק ונמאס ונתעב ונאלח ומשוקץ עד שקרוב להיות מיאוסו כמיאוס עבודה זרה, אם יש לו ומושך ידו ממצוה זו, וכמה נחמד ונאהב ומרוחם ומתברך בכמה ברכות המחזיק בה. הכל מבואר במקומות מכתובות [דף ס"ז ע"א], ובבבא בתרא דף ח' ע"א ואילך], ובמקומות רבים מן התלמוד.

² ההנחה של ספר החינוך היא שהעניי הגיע למצבו כעונש על חטאיו ולכן, ההזדקקות לחסד של בני אדם מביישת אותו ומהווה חלק מעונשו

³ וזו שאלה שאל טורנוסורפוס הרשע את רבי עקיבא: אם א-להים אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? אמר לו: כדי שניצולו אנו בהן מדינה של גיהנם.